

УДК 341.01

С. М. Перепьолкін, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЖЕРЕЛА ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА

Присвячено з'ясуванню сутності наявних доктринальних підходів до розуміння понять “джерела міжнародного митного права” та “форми міжнародного митного права”, а також обґрунтуванню авторського бачення щодо їх співвідношення.

Ключові слова: міжнародне митне право; джерела права; форми права; ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН; теорія міжнародного митного права.

The article focuses on the clarification of the essence of existing doctrinal approaches to the understanding of the concept of “international customs law source” and the concept of “the form of international customs law”, as well as the substantiation of the author’s vision on their relationship. It is noted that the study of international customs law sources has been given considerable attention by both Ukrainian and foreign scientists. Despite this, the problem under study in the international customs law theory has not yet been resolved, because most of the published works were devoted to the analysis of the content of certain international customs conventions, or acts of international organizations, or the general description of the author’s vision on the types of international customs law sources. The emphasis is placed on the inappropriateness of the interpretation of the term “source of law” through the term “form of law” and the inefficient use of the legal form-based approach to understanding the sources of law in order to establish a correlation between the concept of “international customs law source” and the notion of “the form of international customs law”.

Key words: international customs law; sources of law; forms of law; Article 38 of the Statute of the International Court of Justice; theory of international customs law.

Постановка проблеми. Джерела права та форми його існування є одними з основних категорій як для міжнародного права, так і для будь-якої галузі внутрішньо-державного права. Тому їх дослідженню приділяється значна увага з боку представників правової доктрини. Не є винятком щодо цього і доктрина міжнародного митного права, українські та зарубіжні представники якої неодноразово акцентували свою увагу на проблематиці джерел міжнародного митного права та форм його існування.

Серед зарубіжних та українських науковців, які розробляли цю проблематику, слід згадати такі прізвища: С. Т. Алібекова, О. Ю. Бакаєва, К. А. Бекашев, К. Г. Борисов, Н. Е. Буваєва, Н. В. Живенко, Ф. Г. Клян, Г. В. Матвієнко, В. В. Мицик, Є. Г. Моїсєєв, С. М. Овчінніков, К. К. Сандровський, О. В. Шорніков.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовні дослідження, в яких започатковано розв’язання проблеми джерел міжнародного митного права, свідчать

© С. М. Перепьолкін, 2017

про те, що основну увагу представники доктрини міжнародного митного права зазвичай приділяли аналізу змісту окремих міжнародних митних конвенцій або актів міжнародних організацій, діяльність яких пов'язана зі здійсненням митної справи; рідше проблемам їх імплементації на внутрішньодержавному рівні. Найчастіше дослідники міжнародного митного права загалом характеризували його джерела, інколи поділяючи їх на різні види. Проте розв'язанню теоретичних питань розуміння джерел міжнародного митного права, зокрема їх співвідношення із формами міжнародного митного права, в українській та зарубіжній міжнародно-правовій літературі належної уваги не приділялось. Отже, окреслена проблематика актуальна та потребує подальшого дослідження.

Мета статті – з'ясувати сутність наявних доктринальних підходів до розуміння поняття “джерела міжнародного митного права” та поняття “форми міжнародного митного права”, а також обґрунтувати авторське бачення щодо їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. В українській та зарубіжній навчальній і науковій літературі з міжнародного та внутрішньодержавного митного права існують такі підходи до розуміння джерел та форм міжнародного митного права.

В. В. Мицик джерелами міжнародного митного права визнає багатосторонні та двосторонні угоди, загальні принципи міжнародного права, загальні принципи права. Міжнародний звичай як джерело не характерний для сучасного міжнародного митного права, зазначає вчений, оскільки держави приділяють надзвичайно важливе значення документально та з юридично-технічного боку точно зафіксованим угодам у галузі митного співробітництва [1, 80–81].

К. К. Сандровський стверджував, що міжнародно-правовий звичай є першим за появою та другим за значенням у наш час, після міжнародного договору, основним юридичним джерелом міжнародного митного права. Інші джерела міжнародного митного права, до переліку яких увійшли за аналогією з приблизним офіційним переліком джерел міжнародного права, що наводиться в ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, під якими автор розумів як загальні принципи міжнародного права, так і принципи національних правових систем (наприклад, принципи справедливості, сумлінності, взаємності), судові рішення, доктрина міжнародного права, а також юридично обов'язкові резолюції міжнародних організацій, зокрема регламенти, що приймаються Міжнародною організацією цивільної авіації або Всесвітнім поштовим союзом та стосуються різних питань діяльності митних служб держав (наприклад, порядку митного оформлення міжнародних поштових відправлень або процедури митного огляду в міжнародних аеропортах). Українській учений розглядав їх як допоміжні джерела міжнародного митного права або як такі, що мають обмежене значення. Як окреме джерело міжнародного митного права К. К. Сандровський виділяв, на наш погляд, можливість Міжнародного суду ООН, відповідно до п. 2 ст. 38 його Статуту, вирішувати передану на його розгляд справу ех аequo et bono (виходячи із засад справедливості та доброго сумління. – К. С.), якщо сторони згодні” [2, 46–56].

Схожу думку до розуміння джерел міжнародного митного права обстоює ще один представник української науки міжнародного митного права – Ф. Г. Клян. На його переконання, джерела міжнародного митного права, під якими пропонується розуміти форми закріплення норм, створених узгодженими позиціями суб'єктів, можуть бути класифіковані на: основні формальні джерела (договори та міжнародний звичай);

другорядні (загальні принципи права), допоміжні (теорія і судова практика) та інші (еx аequo et bono, односторонні акти, резолюції міжнародних організацій та чинна практика в галузі митних правовідносин – це насамперед практика митного контролю щодо реалізації митної політики держави через запровадження і дотримання норм та правил внутрішнього митного законодавства і норм міжнародного митного права) [3, 40–41].

Однак якщо опрацювати зміст навчального посібника “Международное таможенное право”, опублікованого науковцем із Російської Федерації К. Г. Борисовим ще у 2001 р., то можна дійти висновку, що використаний Ф. Г. Кляном у дисертаційному дослідженні підхід до розуміння джерел міжнародного митного права та їх класифікації не є авторським, адже його опис можна побачити у зазначеній вище праці.

Не розкривають обговорювані нами положення у повному обсязі й ставлення до джерел міжнародного митного права самого К. Г. Борисова. Адже, на його думку, джерелами міжнародного митного права можуть бути як форми закріплення (зовнішнього вираження) норм, створених узгодженими позиціями його суб’єктів, так і процедури або методи розробки цих норм. Щодо питання класифікації джерел міжнародного митного права, то виходячи з того, що форма, в якій виражено правило, надає йому якість правової норми, називається джерелом права в юридичному сенсі. Вчений дійшов висновку, що юридичними джерелами міжнародного митного права є: основні принципи сучасного міжнародного митного права; міжнародний договір як загальний, так і зі спеціальних питань міжнародних митних відносин; міжнародний звичай, визнаний державами як правова норма; загальні принципи сучасного міжнародного права; внутрішнє законодавство держав (суб’єктів права); односторонні заяви держав; прецеденти міжнародних відносин; діюча практика в галузі міжнародних митних відносин; рішення міжнародних організацій з питань митного співробітництва і взаємодопомоги держав. Як допоміжні джерела автор виділяв рішення міжнародних судів і арбітражів, офіційні доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів з публічного права різних націй, а також стверджував, що в певних випадках джерелами міжнародного митного права можуть бути звичаєвості (торговельного та митного характеру) та національні традиції, що мають міжнародний характер [4, 22–23, 25].

Треба зазначити, що запропонований К. Г. Борисовим підхід до розуміння джерел міжнародного митного права та їх видової диференціації набув значного поширення серед представників російської науки міжнародного митного права. Деякі науковці погоджуються з його думкою без жодних зауважень [5, 70]. Багато хто використовує визначені К. Г. Борисовим види джерел міжнародного митного права для викладення власного бачення їх переліку або для здійснення їх класифікації. Так, наприклад, Н. В. Живенко вважає, що основними джерелами міжнародного митного права є: міжнародний договір як загальний, так і зі спеціальних питань міжнародних митних відносин; міжнародний звичай, визнаний державами правовою нормою; загальноновизнані принципи сучасного міжнародного права; обов’язкові рішення міжнародних міжурядових організацій. Щодо внутрішньодержавних законів у митній сфері, прецедентів міжнародних митних відносин, рішень міжнародних організацій з питань міжнародного митного співробітництва та взаємодопомоги держав, діючої практики у сфері міжнародних митних відносин та рішень міжнародних судів і арбітражів у митній сфері, то, на думку дослідниці, всі вони відіграють допоміжну роль для формування джерел міжнародного митного права [6, 51]. О. Ю. Бакаєва і Г. В. Матвієнко зазначають, що до джерел міжнародного митного права належать:

загальновизнані принципи міжнародного права; міжнародні договори; міжнародний звичай; акти конференцій і організацій ООН (резолюції, рекомендації, регламенти); резолюції міжнародних організацій, зокрема Ради митного співробітництва / Всесвітньої митної організації. Специфічні принципи міжнародного митного права, прецеденти міжнародних відносин, зокрема судові, практика діяльності митних органів окремих держав розглядаються авторами як такі, що мають важливе значення під час розробки і прийняття міжнародних договорів та угод. Норми національного законодавства О. Ю. Бакаєва і Г. В. Матвієнко зараховують до джерел міжнародного митного права умовно, оскільки вони є лише основою для майбутнього узагальнення практики, що складається в галузі митної справи [7, 476]. О. В. Шорніков зазначає, що джерелами міжнародного митного права є: міжнародні договори в галузі митної справи, або договори, що стосуються питань митної справи; міжнародно-правові звичаї; рішення міжнародних судових і арбітражних органів; внутрішнє митне законодавство держав – учасниць міжнародного митного співробітництва; рішення міжнародних економічних і митних організацій [8, 27, 31].

Щодо інших науковців, то вони також розглядають джерела міжнародного митного права як форму вираження і закріплення міжнародно-правових митних норм. Однак коло таких джерел вони суттєво звужують. Так, Н. Е. Буваєва, всупереч власному твердженню, що види джерел міжнародного митного права за своєю природою такі самі, як і в міжнародного права в цілому, коло яких визначено у ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, робить висновок, що основними джерелами міжнародного митного права як галузі міжнародного права є: міжнародні договори в галузі митної справи; міжнародно-правові митні звичаї; спеціальні принципи міжнародного митного права. Акти міжнародних організацій, на її переконання, лише сприяють становленню міжнародно-правових звичаїв як джерел права. Завдяки їх формулюванням і тлумаченням звичаєво-правові норми впроваджуються у життя [9, 72–73, 75–76]. К. А. Бекашев та Є. Г. Моїсєєв виділяють тільки основні джерела міжнародного митного права та зараховують до них міжнародний договір, міжнародний звичай, обов'язкові рішення міжнародних організацій [10, 280]. На думку ж С. Т. Алібекова, основними джерелами міжнародного митного права є тільки міжнародні договори та міжнародно-правові звичаї, а документи (резолюції) міжнародних організацій мають допоміжний характер [11, 13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, українські та зарубіжні науковці визначають джерела міжнародного митного права здебільшого у формально-юридичному значенні, підтвердженням чого є поширена в доктрині міжнародного митного права практика інтерпретації терміна “джерело права” через термін “форма права” або розгляду джерел міжнародного митного права як формальних чи юридичних. Відрізняються погляди вчених тільки щодо переліку таких джерел та характеристики їх змісту.

На нашу думку, сформований підхід, як і “джентльменську угоду” юристів-міжнародників щодо визначених у ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН засобів, які Міжнародний суд ООН може застосовувати для вирішення переданих йому спорів, джерела міжнародного права слід вважати дискусійними, оскільки вони порушують вимогу щодо однозначності юридичної термінології та суттєво ускладнюють поняттєвий апарат міжнародного митного права.

Відійти від ототожнення джерел та форм міжнародного митного права можна, якщо проаналізувати зміст самого поняття “джерело”. Л. Оппенгейм писав, що джерело означає зародження і може бути визначено як потік води, який виривається з-під землі. Коли ми бачимо потік води і маємо бажання визначити, звідки він, ми піднімаємося вгору за течією доти, доки не знаходимо місце, де вода виходить на поверхню. Ми знаємо, що це місце не є причиною появи води, однак є джерелом [12, 18].

Для міжнародного митного права таким джерелом виступає зумовлена конкретними потребами міжнародних відносин узгоджена воля його суб'єктів, яка залежно від обраного самими суб'єктами способу організації змісту і зовнішнього існування (прояву) може виявлятися у різних формах одночасно [13, 948]. Найпоширенішою формою зовнішнього існування міжнародного митного права є договірне (конвенційне) право, яке багатьма його дослідниками визнається основною формою міжнародного митного права. Однак, ураховуючи наявний в юридичній науці плюралізм підходів до розуміння права, а також належність правових систем держав до різних правових сімей світу, можна стверджувати, що міжнародне митне право може існувати і в інших формах, які для одних держав визнаватимуться як основні, а для інших такого значення не матимуть. Наприклад, у формі звичаєвого права, правового прецеденту, правової доктрини тощо. Тому вважаємо, що форми міжнародного митного права недоречно класифікувати на основні, другорядні, допоміжні та інші, як це робить багато хто зі згаданих вище науковців.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що запропоноване нами бачення співвідношення понять “джерело міжнародного митного права” та “форми міжнародного митного права” є лише одним з кроків у напрямі розвитку теорії міжнародного митного права. Тому подальше наукове обговорення означеної проблематики зберігає свою актуальність.

Список використаних джерел:

1. Мицик В. В. Поняття, місце і роль сучасного митного права та його складових: міжнародного, національного і позитивного митного права країни / В. В. Мицик // Укр. часоп. міжнар. права. – 1994. – № 1. – С. 73–82.
2. Сандровский К. К. Международное таможенное право : учебник / Сандровский К. К. – 2-е изд., испр. – К. : Знання, КОО, 2001. – 461 с.
3. Клян Ф. Г. Міжнародно-правове регулювання переміщення товарів через митний кордон : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Федір Геннадійович Клян. – К., 2011. – 199 с.
4. Борисов К. Г. Международное таможенное право : учеб. пособие / К. Г. Борисов. – 2-е изд., доп. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 616 с.
5. Воронцова Н. А. Международное таможенное право в системе международного права / Н. А. Воронцова, И. А. Климова // Московский журнал международного права. – 2016. – № 1. – С. 68–78.
6. Живенко Н. В. Международно-правовые основы таможенного регулирования внешнеэкономической деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Живенко Наталья Владимировна. – М., 2007. – 172 с.
7. Бакаева О. Ю. Таможенное право России : учебник / О. Ю. Бакаева, Г. В. Матвиенко ; отв. ред. Н. И. Химичева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2007. – 504 с.

8. Шорников А. В. Участие Российской Федерации в международном таможенном регулировании : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Алексей Владимирович Шорников. – М., 1999. – 194 с.

9. Буваева Н. Э. Международное таможенное право : учеб. для магистров / Буваева Н. Э. ; под. общ. ред. А. В. Зубача. – М. : Юрайт, 2013. – 376 с.

10. Бекяшев К. А. Таможенное право : учебник / К. А. Бекяшев, Е. Г. Моисеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Проспект, 2007. – 360 с.

11. Алибеков С. Т. Международное таможенное право [Электронный ресурс] / Алибеков С. Т. – 2-е изд., испр. и доп. – Алматы : КазУМОиМЯ им. Абылайхана, 2012. – 1454 с.

12. Oppenheim L. International Law: a treatise / L. Oppenheim, H. Lauterpacht. – Eight edition. – London : Longmans, Green and Co, 1957. – Vol. 1, Peace. – lvi, 1072 p.

13. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрична думка, 2007. – 992 с.



УДК 351.75(492)

Д. С. Припутень, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Розглянуто проблемні питання застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. На підставі проведеного аналізу зроблено відповідні висновки і надано пропозиції.

Ключові слова: безпека дорожнього руху; тимчасове вилучення посвідчення водія; огляд транспортного засобу.

The article deals with the problematic issues of application of measures for ensuring the conduct of cases in administrative traffic offenses in the field of road safety, such as temporary withdrawal of a driver's license, temporary detention of a vehicle and its review. Based on the analysis conducted, appropriate conclusions were made and proposals were made.

The work of scientists, who paid attention to the issues of ensuring the conduct of cases on administrative violations, in particular in the field of road safety, was considered. The legislation regulating the application of measures to ensure the conduct of cases on administrative offenses and the practice of its application are also analyzed. The disadvantages of certain normative legislation were revealed regarding the application of such measures of ensuring the proceedings as temporary withdrawal of a driver's license, the temporary arrest of vehicles and their inspection, and the removal of drivers from driving vehicles.

© Д. С. Припутень, 2017